

ТЕОРЕТИЧНЕ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

*С.Свистанов**

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І МІЖКОНФЕСІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ

В ХХІ століття світ ввійшов під знаком глобалізації: глобальні конфлікти, глобальні катастрофи, глобальна економіка, глобальна мережа Інтернет тощо. Польський дослідник Казимир Жигульський визначає глобалізацію “як свого роду процес, тобто цільову сукупність характерних змін, які розвиваються в часі й відбуваються в сучасному світі. Ці зміни в цілому зводяться до взаємного зближення, скорочення відстаней, швидкої появи великої кількості різних зв’язків, контактів, обміну, до підвищення залежності суспільства майже в усіх сферах його життя від того, що відбувається в інших, часто дуже віддалених регіонах світу” [Жигульський К. Проблемы глобализации – интеллектуальный вызов ХХІ века // Персонал.- №3.- С. 20-21].

Чи має релігія якесь відношення до глобальних проблем, створених людством? Як церкви використовують здобутки НТР, які подеколи називають ними диявольськими? Прагматично. Так можна сказати коротко, особливо коли це торкається необхідності практично використовувати їх для розширення своєї діяльності. Раціоналізм, покладений в основу іудео-християнської теології дозволяє всім течіям знаходити позитив в сучасних динамічних процесах пришвидшення переміщення людей, товарів, послуг та інформації. “На все воля Божа”, - твердять ортодокси й традиціоналісти. Проте погані здобутки (які саме – це вже залежить від особистості того чи іншого теолога) відносять до діяльності Сатани.

Модерністська теологія також не повністю відстороняє Бога від людської діяльності і спілкування. Згідно з теорією Тейяра де Шардена, “Христос як “вселенський животворчий Початок” іде на чолі

* СВИСТУНОВ Сергій Вікторович – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

творчих змін релігійної і нерелігійної духовності, прогресивної людської думки взагалі, ноосфери. Він “завжди проводить справу зосередження у Собі, очищення, направлення й одухотворення загального процесу підйому свідомостей, у які Він увійшов Сам. Завдяки безперервній дії співпричетності й підвищення Він з’єднує Себе з цілковитим психізмом Землі. І тоді, говорить нам ап. Павло, “хай буде Бог у всьому” (1 Кор. 15:28). Воістину це вища форма “пантеїзму”, без будь-якого сліду отрути, що примішується, і без знищувального викривлення” [Тейяр де Шарден П. Феномен християнства // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С. 101].

За Тейяром де Шарденом, у світі, який духовно конвергує, енергія Христова покриває будь-які виникаючі потреби, - в тому числі й глобальні, і потребу в комунікаціях. Тому не дивно, що людський витвір Інтернет освячено і використовується практично всіма християнськими церквами світу. Для пропаганди своєї діяльності конфесії використовують і місцеві ЗМІ, і глобальні телекомунікаційні мережі.

Комунікацію з точки зору психології можна розглядати як найважливішу форму взаємодії людей в процесі спілкування, як її інформаційний аспект. Соціологи ж розуміють під комунікацією передачу соціальної інформації. Враховуючи позиції тих і других, комунікацію можна визначити як *процес передачі емоційного й інтелектуального змісту* [Зверинцев А.Б. Коммуникационный менеджмент.- СПб., 1997.- С. 10]. Отже, як це визначає А.Зверинцев, комунікація – це *процес* соціального зв’язку. Якщо не брати до уваги комунікацію свідомого з підсвідомим і трансцендентну, “вертикальну” комунікацію з Богом, з світом надприродного, то комунікативні зв’язки віруючих, в тому числі й міжконфесійні, повністю вкладаються в наведене визначення.

На межі тисячоліть головною сценою міжконфесійних комунікацій стала глобалізація, яка значно впливає на всі релігійні процеси в християнському світі. За аналогією з діяльністю гігантських транснаціональних концернів, основними цілями яких є створення світового ринка і, згідно з неоліберальною концепцією, послаблення національних держав, християнські церкви, які відповіли на глобальний виклик і мають значні комунікативні ресурси зацікавлені в практично необмеженій експансії й конкуренції. Так діє й Ватикан, і ринково зорієнтовані протестантські конфесії.

Католицька церква з приходом Кароля Войтили нарешті дійсно стала проявляти себе як вселенська церква. Вона стала

загальноновизнаним лідером в глобалізаційному процесі. Довгий час США противились такому статусу Ватикану і між ними навіть досить довго не було офіційних державних стосунків. Уряд найбільшої протестантської країни світу підтримував і просував на нові території свої американізовані деномінації. Проте за часів Рейгана США вимушені були визнати існуючі реалії. Безумовно, їм в цьому допомогла велика і заміжня католицька громада. Тим більше, що проявилась відносна бідність протестантів в Сполучених Штатах Америки щодо тамтешніх католиків. Цей факт, до речі, заперечує, точніше вносить певні корективи в теорію Макса Вебера.

Конкурентноздатність релігійних організацій передбачає нескінчену погоню за інноваціями, удосконаленнями, винаходами в своїй сфері діяльності. Тому зрозуміло, що сучасна адаптована до глобальних процесів людина буде відчувати себе комфортно в церкві, яка не відстає від вимог часу, де постійно відбуваються зміни й інновації. Всі церкви, залежно від своїх можливостей мають доступ до ЗМІ і глобальної мережі. Тож зараз ми стаємо свідками величезної міжцерковної конкурентної боротьби за контроль над глобальними каналами комунікації.

Зрозуміло, що за допомогою нових технологій господарі каналів комунікації отримують необмежену владу. За висловом відомого філософа З.Бжезінського, “шокуючі наукові можливості” нададуть причетним до влади людям нові важелі в керівництві. І єдиним обмеженням тут стає мораль [Див.: День.- 1999.- 17 серпня].

Так, глобалізація невпинно просувається вперед, виконуючи свою історичну місію. Разом з тим, в останні роки наростає активна протидія на всіх континентах з боку антиглобалістів. Їх демонстрації стали повсякденним явищем. Але найбільш гостро проявилось протистояння глобалізму в регіональних військових конфліктах. Ми стали свідками самовідданої озброєної боротьби таких маленьких країн як Лівія, Сербія чи Ірак. Жодна з них не стала на коліна перед Заходом. У всіх вищезгаданих конфліктних ситуаціях традиційні релігії зіграли велику консолідуючу роль в боротьбі з західною іудео-християнською цивілізацією. Знаменна ситуація відбулася в Югославії, коли католицько-протестантський Захід відірвав від країни протестантські і католицькі території, а потім в боротьбі з православною Сербією став підбурювати і підтримувати мусульман Боснії і Косова. Внаслідок цього міжцерковні відносини в регіоні загострилися, а міжконфесійні комунікації перервалися повністю.

Проте потрібно визнати, що загострення міжконфесійних комунікацій не зніме проблему транскультурних взаємин між

церквами потрошених країн і країн завойовників. Навпаки, саме релігія дозволяє маленьким націям протистояти глобальному тиску і навіть агресії. Про це постійно забувають в Америці, явно знаходячись в ейфорії від недосяжної економічної могутності.

Збігнев Бжезінський напевно добре розуміється в цій справі. В 1999 році він виступив на одній з конференцій у Відні і спрогнозував, що в інформаційному суспільстві XXI століття НТП надасть можливість політичній владі “бути ще більш неконтрольованій і динамічній”. Нові можливості будуть спонукати переходити від користування “владою на раціональній основі, а скоріше - на спонтанній основі шокуючих наукових можливостей удосконалення, перетворення і творення людини. Взагалі, це нова ера людства”. Нові виклики майбутнього примусили досвідченого політика і вченого сказати, що “з філософської точки зору, ми збентежені, а з релігійної – в стані невизначеності” [Див.: День.- 1999.- 17 серпня].

Так, протягом значної частини часу історії людство (переважно його іудео-християнська частина) намагалося “контролювати зовнішні фактори нашого існування”. Проте в наш час все більше проблемних питань, які “постають перед нами, будуть торкатися внутрішніх факторів існування, внутрішнього світу, а не зовнішнього” [Там само]. Трансформація виявів релігійної духовності все ж таки залежить значною мірою від церковного керівництва, від освіченості і цілеспрямованості діяльності священнослужбовців.

В минулих століттях при домінуванні ієрархічного управління в церквах процес трансформацій відбувався дуже повільно і майже непомітно. В сучасних умовах глобальної міжконфесійної конкуренції, переходу до горизонтального управління, до ринкових відносин у всіх сферах соціально-економічного життя країни різко збільшилося відставання релігійних організацій, в яких не відбуваються зміни. Тепер, щоб не відстати від темпу й потреб життя потрібно також впроваджувати творчі, інноваційні зміни.

Безумовно, релігійні почуття відносяться до найбільш сталих і релігія – найбільш консервативна сфера людської духовності. Проте, як доводить досвід, навіть тут інноваційність, творчість, відповідна підприємливість приносить користь. Адже головним об’єктом і суб’єктом релігійної дії є сучасна людина, рівень культурно-духовних потреб якої постійно змінюється. Кожне нове покоління соціалізується і виховується в умовах постійно зростаючого рівня культури, іншого інформаційного поля і нової конфігурації комунікаційних зв’язків.

Фактично зовнішнє щодо релігійної організації оточення впливає іноді більше на процес прийняття рішень в самій організації,

ніж воля керівництва. Особливо це помітно за умов стабільного й спокійного існування. За таких умов міжконфесійні комунікації “прив’язують” малі деномінації до процесів глобалізації в релігії.

Проте в умовах зовнішнього конфлікту й активної конкурентної боротьби релігійні організації сильно згуртовуються. Міжконфесійні комунікації обриваються і процес глобалізації зупиняється на цій території. Так відбулося, до речі, в Югославії, коли протестантсько-католицький Захід намагався приборкати православну Сербію. Країни НАТО навіть називали Сербію “чорною діркою”.

Можна стверджувати, що основним засобом, поруч з економічним, є культурний. Наявну перешкоду провідники глобалізації нищать всіма наявними засобами від морального заохочення до вульгарного підкупу, від дипломатичного тиску до бомбових ударів (Лівія, Ірак, Югославія). До останнього засобу вони вдаються, на мій погляд, від безсилля.

Тому, як бачимо, глобалізація – це не однозначне явище. Категорично висловився з цього приводу К.Жигульський: “Глобалізація – це процес, вигідний для небагатьох, але загрожує більшості” [Жигульський К. Проблемы глобализации – интеллектуальный вызов XXI века.- С. 21]. Потрібно прислухатись до слів відомого експерта країни, яка, і в прямому і переносному значенні цього слова, знаходиться ближче до Заходу. Цей висновок повністю відноситься і до сфери релігії як в світі, так і в нашій країні.

Глобалізація і відповідний розвиток комунікацій приводить до конвергенції в релігійній сфері, що об’єктивно відповідає інтернаціоналістичній сутності християнства. Цей процес активно підтримують країни Заходу й транснаціональні компанії, які там базуються. Розвиток міжконфесійного комунікативного зв’язку і транскультурні взаємини призводять до трансформацій, що пришвидшуються завдяки цілеспрямованим змінам і інноваціям. В середині релігійних організацій відбуваються швидкі зміни, опосередковані глобалізацією, зовнішніми культурними і соціально-економічними змінами. Такі зміни різко гальмуються при конфронтації.